Крехно Т. І. – канд. філол. наук , доцент
Крахмаль В. О. - ХГПІ (Харків)

ВІДОБРАЖЕННЯ РЕАЛЬНОСТІ В МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ УКРАЇНСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО ЕТНОСІВ

(на матеріалі концепту "птах")

Одним із способів осмислення реальності людиною є мова. Аналіз мовної системи – це опосередкований шлях дослідження пізнання.

Творенню слова як символу об'єктивно існуючого фрагмента буття передує складний процес. Людина спочатку осягає довкілля чуттєвою сферою. Завдяки каналам чуттєвого сприйняття вона отримує певну інформацію про об'єкт. До інформаційної структури долучаються наукові знання, досвід, інтуїція. У результаті обробки отриманих відомостей у людській свідомості формуються цілісні образи.

Отже, людина дає найменування не реальному предмету, а мисленнєвому образу – результату діяльності пізнавальних механізмів. Відтак кожна лексична одиниця постає як спроба встановити відповідність у ланцюжку *реалія – уявлення про цю реалію – слово-назва.*

Світобачення різних етнічних груп не є тотожним. Поступова інкультурація індивідуума – засвоєння ментальних структур, формул мислення, стереотипів поведінки, культурних символів – сприяє формуванню на базі персональних уявлень етнічно узгоджених механізмів вербалізації реальності. Таким чином, слово-назва – національно-мовний феномен.

Механізми вербалізації реальності в мовній картині польського та українського етносів відбивають специфіку національно-мовного світобачення.

Концепт "птах" – це інформаційна структура, що відображає об'єктивний фрагмент буття, а саме орнітофауну. Концепт розглядаємо як різносубстратну одиницю свідомості, сформовану шляхом взаємодії психічних функцій і колективного позасвідомого.

Мовна об'єктивація наукових та наївних знань про птахів в українському та польському мовних просторах здійснювалася подекуди за однаковими орнітологічними сценаріями. Часто кореляція реальної істоти та уявлень про неї базувалася на асоціаціях, пов'язаних із зовнішніми ознаками птаха, звучанням, способом існування, особливостями руху, харчування, розмноження тощо. Так, наприклад, назва *очеретянка* має відповідник у польській мові *trzciniak*. В обох мовах найменування мотивовані назвою рослини *очерет*, пор. польське *trzcina* – 'очерет'. Об'єктивно найулюбленішими місцями перебування та гніздування цих представників фауни є очеретяні зарості по болотах [1, 252]. Цей факт став найвиразнішою ознакою птаха у світобаченні обох етносів. Таким чином, у різних мовах назви того самого поняття творилися за допомогою відповідно українських та польських мовних ресурсів, але образне сприйняття об'єкта, його асоціативно-метафорична інтерпретація були тотожними.

Та все ж здебільшого репрезентація орнітофауни в мовному коді українського та польського народів є оригінальною. Українському орнітоніму *лелека* відповідає польська одиниця *bocian*. Вважається, що українська назва – це запозичення з тюркських мов, де слово виникло в результаті наслідування крику птаха, пор. *laklak* (араб.). Паралельно з немотивованою назвою *лелека* в українській мові побутує онім *чорногуз*. Виникнення цього слова було спричинене бажанням носіїв мови вмотивувати назву, увиразнити зв'язок між реальною істотою та її іменем (*чорний* + *гузно* 'зад'). Мотивація найменування – темне оперення на задній частині тіла птаха. Якщо в українській культурі в основу мотивації питомої назви були покладені уявлення про зовнішній вигляд птаха (*чорногуз*), то в польському культурному просторі (*bocian*) – звукова асоціація, причому не за характером крику, а за специфічним важким звуком, який лунає, коли птиця ступає по воді: *botać* – 'тупати, стукати' [2, 33].

Різні пізнавальні механізми свідомості були залучені при формуванні орнітонімів *рибалочка* – *zimorodek.* Відомості про те, що *рибалочка* (*Alcedo atthis*) живиться рибою, зумовили стійку асоціацію в уявленні українців, а відтак і найменування. Польська ж назва – *zimorodek* (від *zima* – 'зима') –зумовлена знаннями носіїв мови про те, що ці розповсюджені в Європі птахи на зимівлю не відлітають до теплих країв, а перебираються в південні області поширення виду [1, 203].

Таким чином, моделювання описуваного фрагменту реальності в мовній картині світу українського та польського етносів зумовлене оригінальними національними психолінгвістичними механізмами.

Література:

1. Воїнственський М.А. Птахи. – К.: Рад.шк., 1984 – 304 с.
2. Brükner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1974. – 807 с.